

מהרשימה מתברר, שהפעולות העסקיות של המועצה, בתקופה 1961/62 — 1963/64, הסתיימו בהפסד תפעולי של 290,638 ל"י, שהיווה כ-29% מהפדיון. השתתפות הממשלה בהפסדים אלה, שניתנה בדרך מתן תמיכות למטרות שונות, הסתכמה ב-220,467 ל"י — כ-76% מההפסד התפעולי, וכ-22% מהפדיון. ההפסד הנצבר, לאחר השתתפות הממשלה וגופים אחרים, לסוף שנת 1963/64 הסתכם ב-65,271 ל"י.

צמצום רפת החלב

בשנת 1959 התחיל להסתמן משבר בענף רפת החלב בארץ: חלה ירידה ברווחיות הענף, במיוחד בהתיישבות החדשה, והיה חשש לייצור עודפים ניכרים של חלב, דבר שעלול היה לערער את הרנטביליות של הענף כולו. לנוכח הסכנות האלה עיבד משרד החקלאות תכנית כוללת להסדרת ענף רפת החלב לתקופה של חמש שנים — מתש"ך עד תשכ"ד. בהתאם לתכנית, שפורסמה ב-1960, הועמד מספר הפרות הרצוי, בשנת תשכ"ד, על 70 אלף ראש, מתוך הנחה שבשנה זו תגיע צריכת החלב ל-280 מיליון ליטר, לעומת 215 מיליון ליטר, ששווקו בשנת תש"ך.

לשם הסדרת ענייני הענף, נקט משרד החקלאות בשלב ראשון צעדים לחיסול רפתות באזורים עירוניים, תוך מגמה להגדיל את מכסות הייצור של ההתיישבות החדשה, ובשלב שני החליט לשחוט פרות בהתיישבות הוותיקה, כדי להקפיד את היקף ייצור החלב. מאחר ששחיטת פרות חולבות ומבכירות ומכירתן בשרן כרוכות בהפסד לבעל הרפת, הוחלט לשלם פיצויים לבעלי הרפתות. הטיפול בפעולות לצמצום הרפת היה מרוכז בידי המחלקה לפיתוח חקלאי והמחלקה למחירים, סובסידיות ושיווק שבמשרד החקלאות.

בסוף 1964 ובספטמבר ואוקטובר 1965 בדק משרד מבקר המדינה את דרכי הביצוע של הפעולות הללו, בשנים 1961 עד 1965, בשתי המחלקות האמורות.

חיסול רפתות באזורים עירוניים

התכנית, שעובדה על ידי משרד החקלאות ואושרה במרכז לתכנון ופיתוח חקלאי והתיישבותי, קבעה כללים להסדרת ענייניו של ענף רפת החלב, בדרך של הגבלתו למשקים שיוגדרו כמשקי חלב. בהתאם לכך החליט משרד החקלאות על חיסול מיידי של הרפתות באזורים עירוניים. עוד הוחלט על חיסול הדרגתי — תוך שנה עד שנתיים — של רפתות במשקים, שלא הוגדרו כמשקי חלב, גם ביישובים חקלאיים, שניתן לבסס את קיומם על ענפי חקלאות אחרים, בהתחשב בתנאי הקרקע והאקלים. באוגוסט 1960 אישר שר החקלאות תשלום פיצויים לבעלי רפתות עירוניות, שיחסלו את רפתותיהם, בשיעור של 400 ל"י לכל פרה ו-200 ל"י לכל מבכירה שישחטו. בשלב מאוחר יותר הוחלט לפצות גם בעלי מחלבות ותחנות ריכוז לחלב, שאליהן היו קשורות הרפתות שחוסלו, בעבור אבדן פרנסה והפסדים עקיפים אחרים.

בשנים 1960/61 ו-1961/62 חוסלו 200 רפתות, שבהן היו כ-2,250 פרות ומבכירות. במאוס 1962 החליט משרד החקלאות, בתיאום עם משרד האוצר, לפעול בדרך של משא ומתן לצמצום מספר הרפתות אף במשקים, שהוגדרו בתכנית המקורית כמשקי חלב, וזאת

כדי לשחרר מכסות ייצור נוספות להתיישבות החדשה. הוחלט שאלה מבין בעלי רפתות הללו, שיסכימו לחסל רפתותיהם, יהיו זכאים לאותם הפיצויים, שנקבעו לבעלי הרפתות העירוניות. במסגרת פעולה זו חיסלו כ-160 רפתנים את רפתותיהם, שכללו כ-1,700 פרות ומבכירות. סך כל הרפתות שחוסלו הגיע אפוא ל-360, ובהן כ-4,000 פרות ומבכירות. בדרך זו שוחררו לצורך חלוקה להתיישבות החדשה מכסות ייצור בהיקף של 11.5 מיליון ליטר חלב בקירוב.

בשנים 1960/61 — 1964/65 נקבע בתקציב המדינה, במסגרת הסעיף המיועד להענקות להזלת מחירים של מצרכים ושירותים חיוניים, סך 1,442,000 ל"י לצורך תשלום פיצויים בעבור חיסול רפתות. ההוצאות למעשה הסתכמו בסך 1,350,000 ל"י.

ביצוע יעיל של פעולת חיסול הרפתות על ידי המחלקה לפיתוח חקלאי חייב תיאום בין מחלקה זו לבין השירותים הווטרינאריים של המשרד. הוסכם, שלצורך קביעת גובה הפיצויים, שיגיעו לרפתנים לאחר חיסול רפתותיהם, ייערך מפקד מוקדם של הרפתות המיועדות לחיסול, כדי לעמוד על היקפן והרכבן. עוד נקבע, שלצורך תשלום הפיצויים יאשרו השירותים הווטרינאריים את מספר ראשי הבקר שנשחטו על בסיס תוויות הזהוי של הבקר, המוחזרות אליהם מבתי המטבחים.

— בדיקת מדגם לגבי תשלום הפיצויים בעבור 13 רפתות שחוסלו, אשר כללו 333 ראשי בקר, העלתה ליקויים בדרכי ביצוע הפעולה, שנבעו בעיקר מתיאום בלתי מספיק בין המחלקה לפיתוח חקלאי לבין השירותים הווטרינאריים:

בחלק מהרפתות, שעמדו להתחסל, נערך מפקד הן על ידי המחלקה לפיתוח והן על ידי השירותים הווטרינאריים; התברר, שלא הייתה זהות בין הנתונים של שני המפקדים. בארבעה מקרים לא נערך מפקד כלל.

ב-7 מתוך 13 הרפתות שנבדקו שילמה המחלקה את הפיצויים לבעלי הרפתות רק על בסיס אישורי השחיטה. שבתי המטבחים מסרו בידי בעלי הבקר שנשחט, ולא דאגה לקבל מהשירותים הווטרינאריים אישור המבוסס על תוויות הזהוי. במספר מקרים ביססה המחלקה את התשלומים על הנתונים שבאישורי השחיטה, אף שהייתה סתירה ביניהם לבין התוצאות של המפקד המוקדם באותן הרפתות, שערכו השירותים הווטרינאריים או נציג המחלקה לפיתוח. גם כשהשירותים הווטרינאריים הודיעו שאין באפשרותם לאשר את הנתונים, שימשו נתונים אלה בסיס לתשלומי הפיצויים.

בשלושה מקרים, מתוך 13 שנבדקו, נמשך המשא ומתן בין המחלקה לפיתוח חקלאי לבין הרפתנים בדבר חיסול רפתותיהם שנתיים ומעלה. אף כי מטבע הדברים במשך תקופה כה ארוכה חלים שינויים בהרכב הרפתות, לא נקבעו עקרונות לגבי המועד הקובע לתשלום הפיצויים. באותם המקרים התבססו התשלומים על הנתונים שבהצהרות, שניתנו על ידי בעלי הרפתות בדבר הרכב רפתותיהם. יש ששיעור הפיצויים חושב לפי מספר ראשי הבקר, שעליו הצהיר בעל הרפת בתחילת המו"מ, ויש שחושב לפי מספר הראשים, שעליו הצהיר בעת סיומו. מן הדין היה להתבסס על הדו"חות שנמסרו בראשית המשא ומתן, וכל אימת שהוא נמשך זמן רב לעדכן את הנתונים, כדי למנוע את הגדלת הרפת בתקופת המו"מ.

משרד החקלאות הכיר בזכותם של בעלי מחלבות ותחנות ריכוז לחלב, שנסגרו בעקבות חיסול הרפתות העירוניות, לקבל פיצויים בעד הנזקים, שנגרמו להם. בסיכום עם אגף

התקציבים של משרד האוצר מיוני 1961 נקבע, שהתשלום יבוצע על סמך בדיקה, שתערוך ועדה פנימית של משרד החקלאות בכל מקרה. בנפרד. לצורך זה מינה המנהל הכללי של משרד החקלאות את מנהל המחלקה לפיתוח חקלאי ואת מנהל המחלקה למחירים וסובסידיות לשמש כוועדה לקביעת שיעור הפיצויים, שישולמו לבעלי מחלבות ותחנות ריכוז אלו. לתשלום הפיצויים בשנים 1961/62 ו-1962/63 נקבע תקציב בסך 50,000 ל"י בכל שנה, והפיצויים ששולמו הסתכמו ב-86,500 ל"י.

— הוועדה ניהלה משא ומתן עם כל אחד מבעלי תחנות ריכוז והמחלבות בנפרד בדבר ההפסדים שנגרמו להם. מהמסמכים, שעמדו לרשות הביקורת, לא ניתן היה לקבוע מה היו השיקולים והבסיס לקביעת גובה סכום הפיצויים, ששולם בכל מקרה ומקרה.

צמצום רפת החלב בהתיישבות הוותיקה

בשנת תשכ"ב הסתכמה כמות החלב, שרוכזה על ידי המחלבות, ב-256 מיליון ליטר בקירוב, לעומת 221 מיליון ליטר בשנת תשכ"א. נוסף לכך יוצרו מוצרי חלב מאבקת חלב, וזאת כדי להבטיח לאוכלוסייה אספקה סדירה של חלב ומוצרי חלב בחודשי הסתו, שהם עונת השפל ברפת. בסך הכול הסתכם שיווק החלב בשנת תשכ"ב ב-271 מיליון ליטר בקירוב. באותה שנה נוצר עודף של 10.5 מיליון ליטר חלב, שרובו נוצל לייצור חמאה וגבינות קשות בהיקף, שעלה על צרכי השוק.

נוכח עודפי החלב בשנת תשכ"ב ובהתאם לתחזיות הייצור והצריכה בשנים הבאות, החליט משרד החקלאות, בתיאום עם המועצה לייצור ולשיווק חלב, להקפיא בשנת תשכ"ג את היקף הייצור של חלב במשקים ותיקים ולהעמידו על היקף הייצור בשנת תשכ"ב. לעומת זאת נקבעו מכסות נוספות למשקים צעירים. היקף הייצור כולו בשנת תשכ"ג הועמד על 265 מיליון ליטר חלב. בהתאם להיקף כולל זה קבעה המועצה לייצור ולשיווק חלב מכסות שיווק לכל משק.

בהתחשב בגידול הטבעי השנתי של מספר הפרות החולבות, ששיעורו 10% נטו, העריך המשרד בסוף שנת תשכ"ב, כי בשנת תשכ"ג ייווצרו עודפי חלב בכמות של 20—25 מיליון ליטר; כדי למנוע דבר זה, הוחלט להקטין את עדר החלב ב-10% לערך ולשחוט עוד כ-7,000—8,000 פרות, נוסף למכסת השחיטה השוטפת בשיעור של כ-18%.

בפברואר 1963 נערך הסכם בין משרד החקלאות לבין המועצה לייצור ולשיווק חלב בדבר תשלום פיצויים בעבור שחיטת פרות עודפות. לצורך זה הוקמה קרן, ש-3 מהכנסותיה כוסו מתקציב המדינה, ושליש כוסה בדרך של ניכוי מתשלומי כלל הסובסידיות לחלב, שמשרד החקלאות משלם ליצרנים באמצעות המחלבות (ראה תשלום סובסידיות למוצרי הקלאות, עמ' 217). עם הקמת הקרן נקבע, שישולמו פיצויים — בשיעור של 300 ל"י לפרה — עבור שחיטת פרות מעל למכסת השחיטה השוטפת. בשנים 1962/63 עד 1964/65 הייתה ההכנסה הכוללת של הקרן 1,500,000 ל"י, מזה שליש מהשתתפות החקלאים. ההוצאות, ששולמו למעשה בעבור שחיטת 4,600 פרות בקירוב, הסתכמו עד לסוף 1964/65 בסך 1,397,400 ל"י. ניהול הקרן וביצוע התשלומים נעשו על ידי המחלקה למחירים, סובסידיות ושיווק של משרד החקלאות.

המשרד אמנם לא הנהיג שיטה, שתבטיח שכל משק יקבל את התמיכה רק לגבי שחיטה בהיקף של 10% מעל לשחיטה השוטפת, אולם בהיקף ארצי הושגה המטרה — צמצום הרפת.

— משרד מבקר המדינה העלה ליקויים בביצוע תשלומי הפיצויים, במספר ניכר של מקרים:

לגבי 19 משקים חישה המחלקה למחירים וסובסידיות בתור שחיטה שוטפת מספר פרות מעל המכסה שנקבעה, ומתוך כך שולם למשקים אלה תשלום עבור מספר פרות יותר קטן משהגיע להם למעשה.

המחלקה למחירים וסובסידיות נהגה לשלם למשקים, ששחטו פרות, מקדמות על חשבון הפיצויים המגיעים להם על סמך הנתונים, שקיבלה ממועצת הבקר בדבר שחיטת פרות. בסיום שנת הכספים נהגה המחלקה לערוך חשבונות סופיים על סמך התביעות של המשקים, ולאחר ביוררים אתם שילמה את יתרת הסכומים המגיעים להם. ב-26 מקרים לא התאימו הפרטים, שמסרה מועצת הבקר למחלקה, לפרטי התביעות הסופיות של המשקים: תביעות המשקים היו קטנות יותר, בכ-320 ראשי בקר, מהפירוט שבדיווחים של מועצת הבקר. המחלקה שילמה את הפיצויים בהתאם לתביעות המשקים, בלי שנקטה פעולה לבירור הנתונים, שהומצאו לה על ידי מועצת הבקר, וששימשו בסיס לתשלום המקדמות. ל-11 משקים, שקיבלו מקדמות ולא שלחו תביעות סופיות למשרד החקלאות, לא ערכה המחלקה חשבונות סופיים להתאמת חשבונותיהם וראתה במקדמות ששולמו תשלום סופי.

מפעלים אזוריים לטיפול בתוצרת חקלאית

משרד החקלאות מעודד הקמת מפעלים אזוריים לטיפול בתוצרת חקלאית של יצרנים באזור, כגון בתי שחיטה לעופות, בתי קירור, מכוני מיון ואריזה לירקות ופירות, ומנפסות לכותנה, וזאת כדי לייעל את תהליכי העבודה ולהקטין את ההוצאות. למטרות אלו מעניק המשרד לארגוני יישובים הלוואות מתקציב הפיתוח. במימון ההלוואות משתתפים גם משרד המסחר והתעשייה מתקציב הפיתוח שלו, וכן בנקים. ההלוואות ניתנות באמצעות בנקים, בדרך כלל לתקופה של 5 עד 12 שנים. סך כל ההלוואות, שניתנו מכספי שני משרדי הממשלה האמורים מתקציבם בשנים 1963/64 ו-1964/65, היה 4,900,000 ל"י בקירוב.

ההחלטה בדבר הצורך בהקמת מפעלים אזוריים ובמתן עידוד למטרה זו נתונה בידי ועדה בינמשרדית, שמונתה על ידי המנהלים הכלליים של משרד החקלאות ומשרד המסחר והתעשייה במאי 1962. הוועדה מורכבת מנציגי שני המשרדים, המרכז החקלאי של הסתדרות הפועלים החקלאיים והסוכנות היהודית. כיושב ראש הוועדה מכהן מנהל המחלקה לפיתוח חקלאי שבמשרד החקלאות, שיחידתו אף מרכזת את הטיפול בבקשות לקבלת הלוואות ובביצוען.

התקציב, שעמד לרשות משרד החקלאות למתן הלוואות להקמת מפעלים אזוריים או להרחבתם, והסכומים שהוצאו למעשה מובאים להלן (בל"י) :

השנה	התקציב *	ביצוע
1963/64	975,400	400,000
1964/65	2,575,400	2,369,500
1965/66	2,400,000	

* לרבות יתרות משנים קודמות.

סכומי הלוואות, שניתנו לארגונים השונים, נעו בדרך כלל מ-10,000 ל"י עד 360,000 ל"י.

בחודשים אוגוסט עד אוקטובר 1965 בדק משרד מבקר המדינה במחלקה לפיתוח חקלאי את סדרי אישור הלוואות וביצוען.

על הוועדה הבינמשרדית הוטלו התפקידים הבאים: להציע תכנית אב להקמת מפעלים אזוריים נוספים בחקלאות, ולהמליץ על מיקומם; להציע סדר עדיפויות להקמתם של מפעלים בכל הנוגע לחלוקת תקציב הפיתוח; לבחון הצעות ובקשות להקמת מפעלים אזוריים, ולחוות דעת בדבר כדאיות אישורם. בנובמבר 1963 קבע משרד החקלאות נוהל עבודה, ובו סדרי הטיפול בבקשות להלוואות להקמת מפעלים אזוריים (ראה להלן). לנהל צורך נספח — טופס בקשה להקמת מפעל אזורי — ובו נקבע, בין השאר, שעל הוועדה גם לאשר את גובה הלוואות שתינתנה. בכתב המינוי של הוועדה ובנוהל העבודה, שהמשרד פרסם, נקבעו סדרי טיפול רק להקמת מפעלים. משרד החקלאות מאשר למעשה הלוואות גם להרחבת מפעלים קיימים.

— עד סוף שנת 1965 לא אישרה הוועדה תכנית אב מחייבת להקמת מפעלים אזוריים. לצורך עריכת תכנית פיתוח ותקציב פיתוח שנתי, לרבות סדרי אישור הלוואות מתקציב הפיתוח, בכל תחומי העבודה של משרד החקלאות קיים במשרד נוהל מנובמבר 1963, המסדיר את שלבי עריכת התכנית. נוהל זה לא הוחל על הנושא של הקמת מפעלים אזוריים. הדיון בבקשות לקבלת הלוואות להקמת מפעלים אזוריים נערך, לכן, שלא במסגרת תכנון כולל, ומבלי שנקבעה תכנית שנתית מוסכמת, לרבות סדר העדיפות במתן הלוואות, למטרות השונות.

משרד החקלאות הודיע, בינואר 1966, כי הנהלת המשרד הטילה, לפני כשנה, על המרכז לתכנון חקלאי והתיישבותי של המשרד להכין תכנית אב למפעלים אזוריים, במסגרת תכנית חמש שנתית (1965—1970) לפיתוח החקלאות. תכנית זו תובא לדיון במינהל התכנון בזמן הקרוב.

נוהל העבודה בדבר סדרי הטיפול באישור הלוואות להקמת מפעלים אזוריים קבע שלושה שלבים עיקריים: קבלת הבקשה על ידי הלשכה האזורית של המשרד ובדיקתה על ידי הגורמים המקצועיים; בדיקת הבקשה על ידי המחלקה לפיתוח חקלאי; דיון בבקשה בוועדה הבינמשרדית, וביצוע הלוואות, שאושרו על ידיה. בשנת 1964/65 אושרו 24 הלוואות; משרד מבקר המדינה בדק את סדרי הטיפול בהן.

— הסדר הטוב מחייב, שתיקי המשרד ישקפו בצורה מסודרת את שלבי הטיפול בכל בקשה. הביקורת העלתה, שהמסמכים השונים, שהתייחסו לבקשות — טופסי הבקשה, תכניות הנדסיות וחוזות דעת מקצועיות, החלטות הגורמים השונים וההתכתבות, הקשורה בטיפול בכל בקשה — לא היו מרוכזים, ומתוך כך אין אפשרות לקבל תמונה שלמה וברורה על שלבי הטיפול בכל בקשה.

— 8 מתוך 24 הבקשות שאושרו לא הובאו לדיון בפני הוועדה הבינמשרדית. מתוך 16 הבקשות, שהובאו בפני הוועדה, רק לגבי שש קבעה הוועדה במפורש את גובה ההלוואות שניתנה; בארבעה מקרים אישרה הוועדה את היקף ההשקעה הכוללת במפעלים, אך לא את גובה ההלוואה, ובשישה מקרים היא אישרה רק עקרונית את הקמת המפעל. בעשרת המקרים, שמתן ההלוואות וגובהן לא נקבעו על ידי הוועדה, ובשבע מתוך שמונה הבקשות, שלא הובאו בפניה כלל, אישר מנהל המחלקה לפיתוח חקלאי את עצם ההלוואות ואת שיעורן.

המשרד הסביר, שבדרך כלל נהג לאשר הלוואות באחוז קבוע מההיקף המתוכנן של המפעלים; במספר מקרים היה מדובר בהשלמת הלוואות בהיקף קטן יחסית (15,000—25,000 ל"י) למפעלים, שקיבלו כבר קודם לכן הלוואה לצורך הקמתם, ולפיכך לא ראה צורך להביא את הבקשות לדיון בפני הוועדה.

משרד מבקר המדינה עמד על כך, שנוכח גובה ההלוואות, שמדובר בהן, והעובדה, שבחלק מהמקרים לא אישרה הוועדה את היקף ההשקעה, דרוש, שהוועדה הבינמשרדית, או וועדה בדרג מתאים של משרד החקלאות, תקבע את גובה ההלוואה.

— בין ההלוואות, שאושרו בלא שהוועדה דנה בהן, היו שתי הלוואות של 200,000 ל"י כל אחת, שניתנו לשתי חברות לשיווק תוצרת חקלאית למטרות של מימון כללי. לדעת הביקורת לא היה מקום למתן הלוואות אלה מתקציב הפיתוח, המיועד להקמת מפעלים אזוריים.

באוקטובר 1962 ביקשה חברה לפיתוח חקלאי בנגב הלוואה בסך 600,000 ל"י, למימון השקעות בהיקף מתוכנן של 900,000 ל"י, בשלושה בתי מיון ואריזה לירקות, שהחברה הקימה סמוך לתאריך זה; הוועדה הבינמשרדית אישרה באותו חודש, עקרונית, מתן מימון מתקציבי הפיתוח של משרד החקלאות ומשרד המסחר והתעשייה. הלוואה בסך 360,000 ל"י, מתקציב משרד החקלאות, אושרה על דעת הנהלת המשרד.

ההלוואה ניתנה ביוני 1964, אף על פי שסקר, שנערך בתחילת 1963 ביזמת הוועדה הבינמשרדית בדבר בתי מיון ואריזה באיזור הנגב, העלה, בין השאר, שהקמת שניים מבתי המיון, שהושקעו בהם 360,000 ל"י, הייתה מיותרת, כיוון שהיו באיזור מתקנים דומים בעלי כושר תפוקה עודף, ואף הייתה אפשרות להתאים לשימוש מתקנים קיימים בהשקעה של 60,000 ל"י בלבד. על נתונים אלה ערערה המועצה לייצור ולשיווק ירקות, שבתמיכתה הוקמו המתקנים. לאור חילוקי הדעות מן הנכון היה להביא את העניין לדיון מחדש בפני הוועדה הבינמשרדית. ההלוואה ניתנה בלי שהעניין הובא מחדש בפני הוועדה. למעשה שני בתי המיון הנ"ל אינם מופעלים, ומבניהם משמשים למטרות אחרות.

הנהלת הכללי של המשרד בדבר הכנת תכנית ותקציב פיתוח וקבלת הלוואות לפיתוח חקלאי מחייב מעקב אחר ביצוע הפרויקטים, שבעבורם ניתנו ההלוואות, וקבלת דוחות

בגידון מהלשכות האזוריות של המשרד. דבר זה מאפשר לשחרר את כספי ההלוואה באורח הדרגתי, בהתאם לקצב התקדמות העבודה, ויש בו כדי להבטיח שימוש בכספים למטרה שנקבעה:

— לגבי הלוואות למפעלים אזוריים לא נקבע הסדר דומה, והמשרד משחרר את ההלוואה בסכום אחד. לא נמצאו בתיקי המחלקה אסמכתאות, שיצביעו על קיום פיקוח ומעקב אחר ביצוע הפרוייקטים, שלשמם ניתנו ההלוואות. לעניין זה נודעת משנה חשיבות, כאשר חלק מההלוואות ניתנו בלא שהיו בידי המשרד נתונים מפורטים בדבר הקמת המפעלים.

ייצור תרכיבים וטרינאריים ושיווקם

הייצור המקומי של תרכיבים וטרינאריים, נסיונים, חומרי חיסון והדברה ותכשירים פרמצבטיים לבעלי חיים מספק, בדרך כלל, את הדרישה בארץ. בעבר עסק המכון הווטרינארי של משרד החקלאות בייצור התרכיבים לצורכי משק בעלי החיים כחלק מעבודתו הרגילה. עם התרחבות הצריכה ואפשרויות היצוא בתחום זה התעורר הצורך בהקמת מסגרת תעשייתית-מסחרית יעילה, שתעסוק בייצור התרכיבים ובשיווקם בנפרד מהמכון הווטרינארי. בדצמבר 1961 הקים משרד החקלאות חברה ממשלתית, בשם "החברה לייצור תכשירים וטרינאריים בע"מ" (כיום חברה "תרכיבי בית דגן בע"מ"), ואלה הועברו פעולות הייצור של תרכיבים נגד רוב המחלות, הנגרמות על ידי נגיפים, בפרט של עופות; ייצור שאר התרכיבים והתכשירים בתחום הבקטריולוגי והפרויטולוגי נשאר בידי המכון הווטרינארי.

התקנות, המסדירות את הייצור והשיווק של תרכיבים וטרינאריים ואת הפיקוח בתחום זה, פורסמו עוד על ידי ממשלת המנדט (תקנות בעלי חיים (וקצין) 1929). בהתאם לתקנות חייב כל אדם המייצר או מייבא כל נגיף, נסיון, תרכיב או כל תוצרת דומה להם, המשתמשת לריפוי מחלות של בהמות, לקבל מאת מנהל השירותים הווטרינאריים רשות בכתב לביצוע הפעולות הללו.

ב-1965 בדק משרד מבקר המדינה את סדרי הייצור והשיווק של תרכיבים וטרינאריים. נבדקו פעולות החברה "תרכיבי בית דגן בע"מ" (להלן החברה) וכן פעולות המכון הווטרינארי של משרד החקלאות בתחום זה. עוד נבדקו סדרי הפיקוח של השירותים הווטרינאריים של משרד החקלאות על ייצור התרכיבים ושיווקם. החברה עומדת לביקורת המדינה לפי סעיף 9(5) לחוק מבקר המדינה, תשי"ח—1958 (נוסח משולב).

ייצור ושיווק

חברת "תרכיבי בית דגן בע"מ"

"החברה לייצור תכשירים וטרינאריים בע"מ" — ששמה שונה ב-1965 לחברה "תרכיבי בית דגן בע"מ" — נוסדה על פי החלטת הממשלה ונרשמה בדצמבר 1961 כחברה פרטית מוגבלת במניות; כל המניות הן בידי מדינת ישראל. המטרות העיקריות של

החברה — כפי שפורטו בתזכיר ההתאגדות שלה — הן לעסוק כייצרנים, סוחרים, מייצאים ומייבאים של תכשירים וטרינאריים, נסיונים, חומרי חיסון והדברה ותכשירים פרמצבטיים עבור בעלי חיים. פעולותיה של החברה מרוכזות במבנים ובמעבדות, הנמצאים בשטח המכון הווטרינארי, בבית דגן. שנת הכספים של החברה מתחילה ב-1 באפריל.

הון המניות הרשום והנפרע של החברה ליום 31.3.1965 היה 150,000 ל"י, מחולק ל-150,000 מניות בנות 1 ל"י כל אחת. אמצעי מימון נוספים השיגה החברה מהקצבות משרד החקלאות, מהלוואות ואשראי שוטף.

בתחילה פעלה החברה במסגרת תקציבו של משרד החקלאות, בשמו ומטעמו; פעולותיה הכספיות בתקופה זו נרשמו כפעולות ישירות של המשרד, וכל התקבולים והתשלומים נזקפו לחשבוננו. מאפריל 1962 התחילה החברה לפעול כגוף עצמאי, לאחר שמשרד החקלאות העביר לרשותה את הצידוד המעבדתי, המלאי, הזכויות לשימוש בשירותים של המכון הווטרינארי וגם את הזכויות בידע שנרכש ואת העובדים המקצועיים, שעסקו בייצור התרכיבים.

ארגון ומינהל. בנובמבר 1965 העסיקה החברה 27 עובדים — 7 מינהליים, 9 מקצועיים ו-11 פועלים. לחברה שתי מחלקות ייצור: מחלקה לייצור תרכיבי עופות וצאן ותרכיבי כלבת, ומחלקה לייצור תרכיבי פה וטלפים.

— החברה לא חתמה הסכם עבודה עם העובדים ולא נקבעו התחייבויותיה וזכויותיה כמעביד. מועצת המנהלים החליטה בנובמבר 1963 לחתום הסכם העסקה עם כל עובד, אך החלטה זו טרם יצאה אל הפועל, למעט מנהל החברה והמנהל המסחרי, שאתם נערכו הסכמים על תנאי עבודתם. בספטמבר 1965 הודיעה החברה למשרד מבקר המדינה, שהיא אימצה לעצמה את תקנות שירות המדינה והוראות החשב הכללי, והיא נוהגת על פיהן בכל הקשור ליחסי עובדים.

— באפריל 1964 שילמה החברה לאחד ממנהלי המחלקות, שהושאל ממשרד הבריאות ועובד בחברה תקופה ממושכת, סך 1,000 ל"י על חשבון פיצויי פיטורין, אף על פי שהוא ממשיך בעבודתו בחברה. משרד מבקר המדינה עמד על כך, שהתשלום אינו מוצדק, מה גם שהחברה העבירה למשרד הבריאות תשלומים חודשיים להבטחת הזכויות הסוציאליות והגמלאות של העובד.

ייצור תרכיבים ומכירתם. עם הקמתה קיבלה החברה את הידע הדרוש לייצור התרכיבים מהמכון הווטרינארי, והיא משלמת לו תמלוגים בשיעור של 215,000 ל"י לשנה. שיעור התמלוגים נקבע לפי ההכנסות הנקיות של המכון הווטרינארי מייצור תרכיבים ב-1962/63. ייצור התרכיבים ומכירתם התנהלו בשתי השנים הראשונות לאחר הקמת החברה בהיקף מצומצם, אם כי לא קטן מהיקף הייצור והמכירה של המכון הווטרינארי בשנים הקודמות. הייתה דרושה תקופת מעבר להתארגנות החברה, לפיתוח שיטות ייצור יעילות ומשוכללות, בעיקר לתרכיבי פה וטלפים ולהקמתה ולארגונה של מערכת שיווק מסחרית יעילה. רק בשנת 1964/65 החלה החברה בייצור תרכיבים ומכירתם בהיקף

רחב. ב-1964/65 נמכרו: 72% מהייצור לשירותים הווטרינאריים, 26% ללקוחות אחרים בארץ, ו-2% יצאו. ברשימה הבאה מובאים נתונים על היקף המכירות (ב"י):

1962/63	1963/64	1964/65	התרכיבים
286,262	272,560	408,117	נגד מחלות בעופות, בצאן ונגד כלבת
* 254,350	126,286	972,928	נגד מחלת פה וטלפים
540,612	398,846	1,381,045	ס"ה

* כולל 194,400 ל"י — פדיון ממכירת תרכיבים, שיובאו על ידי החברה באותה שנה.

החברה מייצרת עשרה סוגי תרכיבים נגד מחלות בעופות, בצאן ונגד כלבת. בחלק מהם היא מספקת את רוב התצרוכת בארץ, ובחלק אחר כמחציתה. שיווקם של מרבית סוגי התרכיבים לעופות נעשה באמצעות סוכנים, המקבלים עמלה מהחברה.

לגבי תרכיבי פה וטלפים החברה היא היצרן היחיד בארץ, וכל הייצור של תרכיבים אלה מיועד למשרד החקלאות. החיסון נגד מחלת הפה והטלפים מבוצע על ידי השירותים הווטרינאריים. עד להקמת החברה יבאו השירותים הווטרינאריים מחוץ לארץ את התרכיבים הדרושים לכך. בשנים 1962/63 ו-1963/64 המשיכו השירותים הווטרינאריים לייבאם באמצעות החברה, אולם יחד עם זאת התחילה החברה, בתמיכתו הכספית של משרד החקלאות, בעריכת ניסויים ובפיתוח שיטות חדשות לייצור התרכיבים בארץ. בשנת 1964/65 הוחל בייצור סדיר של תרכיבי חיסון נגד מחלת הפה והטלפים בונים מסוימים, לאחר שנעשו השקעות בהשלמת יחידת הייצור, ברכישת ידע ובפיתוח שיטות ייצור חדשות. בשנה זו סיפקה החברה לשירותים הווטרינאריים מייצורה שלה את מלוא הצריכה של התרכיבים מארבעה זנים. אף-על-פי-כן בוסר הייצור, המגיע ל-200,000 מנות לחודש, מנוצל רק חלקית: בשנת 1964/65 שווקו למעלה מ-800,000 מנות, ולשנת 1965/66 הזמין משרד החקלאות 450,000 מנות בלבד. היקף היצוא עדיין אינו בעל משקל ניכר.

— עם ייסודה החלה החברה בייצור תרכיבים נגד מחלות עופות וצאן ונגד כלבת, בלא שקיבלה הרשאה ממנהל השירותים הווטרינאריים, כנדרש בתקנות בעלי חיים (וקצין). הרשאה כזו נתקבלה רק בפברואר 1962, ותוקפה היה עד לסוף אותה שנה. החברה לא דאגה לחידוש ההרשאה, ואף לא ביקשה הרשאה לייצור של ארבעה סוגי תרכיבים אחרים, שהיא התחילה לייצר ושלא היו כלולים בהרשאה המקורית. בעקבות הביקורת ביקשה החברה וקיבלה את ההרשאה הדרושה (בדבר סדרי הפיקוח ומשמעותו — ראה להלן).

בהסכם בין הממשלה לבין החברה מאוגוסט 1962 בדבר העברת הציוד והידע לחברה נקבע, בין השאר, כי על פי בקשות החברה יבצע המכון הווטרינארי בדיקות בטיחות, במתקנים העומדים לרשותו, לגבי כל סדרה של תרכיבים, שתייצר החברה.

— החברה לא ניצלה זכות זו, ותרכיבי חיסון העופות, שהיא ייצרה, שווקו בלא שנבדקו על ידי המכון. דבר זה גרם במקרה אחד תקלה: בתקופה נובמבר 1963 — פברואר 1964 שיווקה החברה תרכיב, שהכיל נגיף חי במקום מומת, וכתוצאה מכך פרצה מחלה בקרב העופות, שחוסנו בו. בעקבות הנזקים הכבדים שנגרמו במשקי העופות הגישו המשקים,

שהשתמשו בתרכיב, תביעות נזיקין נגד החברה. לסילוק התביעות שילמה החברה 86,000 ל"י; מסכום זה היא גבתה 70,000 ל"י מחברת הביטוח, שבה מבוטחת החברה נגד נזקי צד שלישי (ראה גם להלן).

אפסנאות ומשק. מחזור הקניות של החברה הסתכם בשנת 1962/63 בסך 70,000 ל"י, ב-1963/64 בסך 200,000 ל"י, וב-1964/65 בסך 320,000 ל"י בקירוב. פריטי הקניות העיקריים הם: חומרי אריזה, ציוד מעבדתי, כימיקלים וחומרים הבאים לשימוש בייצור, כגון ביצים וכליות.

— בחברה לא נקבע נוהל בדבר סדרי רכישת חומרים, אישור קבלתם, בדבר רישומם וניפוקם, ואף לא בדבר שיווק התרכיבים. מנהל החשבונות של החברה שימש גם רכז קניות וטיפול בהזמנת הטובין, ברכישתם ורישומם בפנקסי החשבונות וכן בביצוע התשלומים לספקים. עובד אחר, שנוסף על שאר תפקידיו שימש גם בתפקיד מחסנאי, קיבל את התרכיבים ממחלקות הייצור, רשם אותם בפנקסי המלאי וחילק את הסחורה בין הלקוחות. הוא קיבל גם חומרי גלם וציוד, רשם אותם בפנקסי המחסן וניפקם ליחידות השונות. ריכוז התפקידים בידי עובדים אלה לא התיישב עם עקרונות סדרי הבידוק, המחייבים הפרדה בין תפקידי הזמנת טובין וניפוקם לבין רישומם בפנקסים. עד אוקטובר 1964 אף לא היה קיים מתחן מרכזי. באוקטובר הוקם מתחן, אולם החברה לא הטילה באורח חד-משמעי את האחריות לניהול המחסן על אחד מעובדיה, דבר שהיה דרוש נוכח ההיקף הנזכר של סתורות וחומרים, שנמצאו בו. בחברה אף לא היה קיים הסדר, שלפיו הייתה האפסנאות, או מחלקות הייצור, חייבת לאשר את החשבונות של הספקים לפני ביצוע התשלומים; הביקורת מצאה מספר חשבונות, ששולמו בלא שהיה עליהם כל אישור, שאמנם נתקבלה הסחורה.

בעקבות הביקורת הוטלו התפקידים הקשורים באפסנאות על עובד מיוחד שנקבע לשם כך, והחברה החלה בהנהגת הסדרים נאותים בתחום האפסנאות.

— עוד בהערות של רואה החשבון למאזן ליום 31.3.1964 נקבע, שספירת המלאי ליום המאזן הייתה לקויה. משרד מבקר המדינה בדק את ספירת המלאי לשנת הכספים 1964/65, שנערכה על ידי החברה בראשית אפריל 1965; נתברר, שכרטיסי המלאי לא סוכמו לפני הספירה אלא לאחריה, והספירה נעשתה בחלקה על ידי שני עובדי החברה, שהייתה להם זיקה ישירה למחסן. נתגלו אף הפרשים בין הרישום בכרטיסי המלאי לבין המצאי.

— תרכיבי החיסון נגד מחלת הפה והטלפים מועברים ממחלקת הייצור בבית דגן לבית הקירור בתל אביב ללא תעודת משלוח, וההודעה על הכמות, שנשלחה מהמחלקה למחסן, נמסרת בעל פה. משרד מבקר המדינה העלה, שכתוצאה מסדרים אלה היו אי התאמות בין הרישומים במחסן לבין הרישומים במחלקה ובמצאי, שבחדר הקירור. כך, לדוגמה, היה קיים במאוס 1965 הפרש של 5,500 מנות של שלושה זני תרכיבים בין הרישום במחלקת הייצור לבין הרישום במחסן. בחדר הקירור נמצא בסוגים מסוימים הפרש-חסר של 129,000 ועודף של 54,500 מנות בסוגים אחרים, בהשוואה לרישום בכרטיס המחסן, המתנהלת בחברה.

— סדרי הבטיחות במחסני החברה היו לקויים: מקומות האחסון של התרכיבים לא היו נעולים, והייתה גישה אליהם לכל עובדי החברה; לחדר הקירור של החברה בבית

הקירור בתל אביב הייתה אפשרות גישה אף לאנשים שלא נמנו עם עובדי החברה; במחסן החברה, הנמצא בצריף, אוחסנו חומרים דליקים ולא נמצאו מכשירים לכיבוי אש. בעקבות הביקורת תוקנו הליקויים.

— בשנת 1963 הקימה החברה בשטח המכון הווטרינארי לול משותף עם המכון. חלקה של החברה בהוצאות הקמתו היה 15,000 ל"י. החברה לא חתמה עם המכון על הסכם, שיבטיח את זכויותיה בלול. היא הסבירה, כי התנהלו דיונים עם המכון הווטרינארי על הזכויות ההדדיות, והם הופסקו כאשר הוחל במשא ומתן על העברת כל המוסדות הווטרינאריים למקום אחר. כשנתברר, כי לא תבוצע ההעברה, התליטה החברה לעשות את הצעדים הדרושים לחתימת ההסכם.

— בשנת 1962/63 ניהלה החברה כרטסת מצאי, כגון ריהוט וציוד, וערכה ספירה של המצאי בסוף השנה. בשנת 1963/64 בוטלה הכרטסת, ומאז אינו מתנהל ספר מצאי, שיכלול לגבי כל פריט את תיאורו, את מספר ההיכר ואת מחיר הקניה שלו. הציוד אף לא היה מסומן בחותמת החברה או בסימן היכר אחר לצורך זיהוי. בעקבות הביקורת סומן מצאי החברה בדצמבר 1965.

כספים וחשבונות. הכנסות החברה והוצאותיה מובאות ברשימה הבאה (בל"י):

1962/63	1963/64	1964/65	פרטים
540,612	398,846	1,381,045	פדיון ממכירות
484,911	409,867	1,117,115	הוצאות ייצור, לרבות תמלוגים
55,701	(11,021)	263,930	רווח (הפסד) גולמי
23,503	84,226	117,746	הוצאות מכירה, הנהלה, מימון, הוצאות כלליות ואחרות
32,198	(95,247)	146,184	רווח לפני הפרשה למסים על ההכנסה
17,387	(95,247)	122,305	רווח לאחר הפרשה למסים

— החברה לא ניהלה חשבון תמחירי, שישקף את עלות הייצור של כל מוצר, והמחירים של התרכיבים נקבעים בהתחשב במחירים של יצרנים אחרים בענף זה; המחירים לתרכיבי החיסון נגד מחלת הפה והטלפים נקבעו בדרך כלל לפי המחיר של חברה ידועה באנגליה; מחיר התרכיבים נגד מחלות עופות נקבע בעיקר לפי המחיר של החברות המקומיות המתחרות. משרד מבקר המדינה עמד על הצורך בהנהגת מערכת תמחיר, שתאפשר לחברה לקבוע את העלות של כל מוצר, נתון הדרוש לשם קביעה עסקית נכונה של מחיר התרכיבים המיוצרים והכדאיות של ייצורם.

— ביקורת, שנערכה על ידי משרד מבקר המדינה בראשית 1965 על ניהול הכספים וחשבונות הבנקים של החברה, העלתה ליקויים חמורים: סכומי הוצאה נרשמו בפנקסים כתשלומים בשיקים, שעה שהם שולמו בשטרות; בוטלו שיקים, בלא שתוקן רישום ההוצאה בפנקסים; לא נעשתה התאמה שוטפת של הרישומים בחשבונות הבנקים לרישומים בפנקסי החברה; הקבלות הרשמיות של החברה לא מוספרו מראש, ואף לא נוהל רישום של מלאי פנקסי הקבלות, דבר הגורע מהפיקוח על הכנסות החברה והנוגד את סדרי הבידוק; לא נוהל רישום של מלאי פנקסי השיקים, דבר שעלול היה לפתות

פתח לשימוש לרעה בהם; לא נקבעו כללים בדבר הסכומים, שיש לשלם מקופת דמי המחזור, ובדבר היקפה של קופה זו.

בעקבות הביקורת פנתה החברה לרואה החשבון שלה וביקשה ממנו לעבד נוהלים למינהל הכספים והחשבונות לשם תיקון הליקויים, שהועלו על ידי משרד מבקר המדינה. במארס 1965 המציא רואה החשבון לחברה המלצות לתיקון המצב, והנהלת החברה קבעה הוראות להסדרת העבודה בתחום זה.

ייצור תרכיבים במכון הוטרנארי

המכון הוטרנארי של משרד החקלאות בבית דגן עוסק בעיקר בתחומי הפעולה הבאים: אבחון מעבדתי של מחלות בעלי חיים, בדיקת מוצרים מן החי, חקר בעיות בריאות המקנה, וייצור תרכיבים, במיוחד בתחום הבקטריולוגי והפרויטולוגי, במידה שהחברה אינה עוסקת בכך. ב-1965 הועסקו במכון 98 עובדים. ההוצאה ברוטו של המכון ב-1964/65 הסתכמה ב-1,479,931 ל"י, ההכנסה ב-871,387 ל"י — מזה 109,000 ל"י ממכירת תרכיבים — וההוצאה נטו ב-608,544 ל"י.

המכון הוטרנארי מייצר 16 סוגי תרכיבים לשם חיסון בעלי חיים ומניעת מחלות מידבקות, ומספקם בעיקר לשירותים הוטרנאריים של משרד החקלאות. כדי להבטיח אספקת תרכיבים חיוניים ולמנוע שיבושים בחיסון עדר הבקר והצאן בארץ, מייצר המכון את התרכיבים בהתאם להזמנה שנתית כוללת, שהוא מקבל מהשירותים הוטרנאריים.

— המחלקות אינן מנהלות רישום על ייצור התרכיבים ועל תנועת המלאי, ואינן נוהגות לערוך ספירות מלאי תקופתיות במשך השנה או בסוף כל שנה. אינו קיים גם רישום מרכזי של ייצור התרכיבים השונים, דבר המצמצם את אפשרות הפיקוח מטעם הנהלת המכון על כמות המלאי ותנועתו.

מבקר המדינה העיר עוד בדו"ח שנתי 9 (עמ' 176), כי במכון לא היה קיים רישום סדיר של ההוצאות על השירותים והסחורות, שהוא מספק לגורמי חוץ. שר האוצר ציין בהערותיו לדו"ח, שכדי לקבוע את היציאות על כל סוג של חומר, יש לנהל במכון מערכת כפולה של הנהלת חשבונות — תקציבית ועסקית — ושבעקבות הביקורת ידאג משרד החקלאות להנהיג במכון הנהלת חשבונות עסקית.

— עד סוף 1965 לא הונהגה במכון מערכת חשבונות עסקית, והמחלקות העוסקות בייצור התרכיבים אינן מנהלות רישומים, שישקפו את עלות הייצור של התרכיבים — שהיא נתון חשוב בקביעת מחירם. תחשיבי המכון, המוגשים לוועדת האגרות המשרדית והבינמשרדית, לצורך קביעת אגרת החיסון שגובים השירותים הוטרנאריים, אינם מבוססים על עלות התכשירים אלא על הערכה בלבד.

— נמצאו מקרים, שבהם שיווק המכון תרכיבים מסוגים מספר, בלא שגבה תשלום בעבורם: ב-1963/64 וב-1964/65 הסתכמו התרכיבים, ששווקו ללא תמורה, ב-12,250 ל"י בקירוב. התמורה לא נגבתה משום שמשרד החקלאות לא דאג לפרסם את התקנות, שיאפשרו לשירותים הוטרנאריים לגבות מהחקלאים את אגרת החיסון כחוק. סוג אחד של תרכיבים, ועדת האגרות המשרדית אישרה עוד ביוני 1964 את מחירו, אולם עד

למועד הביקורת לא דאג המשרד לקבלת האישור המתאים מוועדת האגרות הבינמשרדית, דבר שאף הוא מנע את גביית התמורה בעדו.

— בדיקת יתרות החייבים המנוהלים במכון העלתה יתרת חובה של 13,770 ל"י בחשבון עבור חומר חיסון, שנשלח לחוץ לארץ בתיאום עם משרד החוץ בסוף שנת 1962 ובראשית 1963. המכון לא עשה דבר לגביית הסכום הזה או למען הסדר אחר של העניין.

הפיקוח על ייצור תרכיבים

הפיקוח על התרכיבים, הנמצאים בשימוש, לחיסונם ולריפויים של בעלי חיים חשוב מבחינה משקית, וגם בגלל השפעתו על בריאות בני אדם. מנהל השירותים הווטרינאריים נוהג להגביל את תקופת ההרשאות לייצור תרכיבים, שהוא נותן על פי התקנות, ולהתנות את הייצור בקיום תנאים שונים, כגון שימוש בונים מסוימים של נגיפים לייצור התרכיב, וניהול רישומים על ידי היצרן והמשווקים בדבר ייצור התרכיבים ושיעורם; עוד נקבע בהרשאה, שמנהל השירותים הווטרינאריים רשאי לבדוק בכל עת את התרכיבים המיוצרים ואת ספר הרישום.

בתקופה ינואר 1959 — מארס 1965 הוגשו למנהל השירותים הווטרינאריים 37 בקשות לייצור תרכיבים; מהן אושרו 20, 3 הרשאות ניתנו ללא תנאים ו-17 תוך קביעת תנאים שונים.

— השירותים הווטרינאריים אינם מקיימים פיקוח שיטתי על קיום התנאים על ידי היצרנים: לא נקבע נוהל בדבר התדירות ההרושה לביקוריו התקופתיים של המפקח ובדבר דרכי הדיווח של היצרנים. בתיקי השירותים לא נמצאו דו"חות, שעל פיהם ניתן לעמוד על קיום הפיקוח, במידה שנעשה, ועל ממצאיו. העדר פיקוח שיטתי מצד השירותים הווטרינאריים על הייצור במפעלים איפשר לאחד המפעלים לעסוק, בתקופת ינואר-ספטמבר 1963, במחקר של תרכיבים חדשים, לייצרם ולשווקם, בלא הרשאה מהשירותים הווטרינאריים, וממילא בלא בדיקה מוסמכת של המוצר.

— אמנם השירותים הווטרינאריים קיבלו בדרך כלל דוגמאות מכל תרכיב, שהוצא לשוק, אם כי לפעמים חודשים לאחר הוצאת המוצר למכירה, אולם לא נהגו לבדוק בסדירות את הדוגמאות. במקרה אחד, בשל העדר בדיקה מוקדמת של תרכיב, שהוצא לשוק, נגרמו נזקים בהיקף כספי ניכר במשקי העופות (ראה לעיל — חברת תרכיבי בית דגן בע"מ).

— תוקפן של ההרשאות לייצור מוגבל בדרך כלל לשנה אחת. הביקורת העלתה, שבמקרים רבים המשיכו המפעלים בייצור תרכיבים מעבר לתקופה המאושרת, והשירותים הווטרינאריים לא נקטו כל צעדים נגד המפעלים.

— לגבי שבע בקשות, שנדחו ע"י השירותים הווטרינאריים, לא נמצא, שנשלחו למבקשים הנמקות לדחייתן, כפי שמחייב החוק לתיקון סדרי מינהל (הנמקות), תשי"ט-1958.

— לקראת שנת התקציב 1965/66 תכנן משרד החקלאות הקמת יחידה לבדיקה ורישוי של תרכיבים וטרינאריים, ובתקציב המדינה לאותה שנה אושר למטרה זו סך 26,400 ל"י. עד דצמבר 1965 לא הוקמה היחידה.